

Tale ved inaugurasjon av ny rektor 22.6

Stortingspresident, statssekretær, fylkesmann, ordfører, rektorkolleger og samarbeidspartnere, kjære alle sammen

Det er en høytidsstund, det vi skal oppleve her i Universitetets Aula i dag, i dette berømte og spektakulære rom. Dette er dagen da vi skal markere overgangen fra sittende valgt ledelse til ny valgt ledelse for Universitetet i Oslo. Dette er dagen da vi skal ønske velkommen nyvalgt rektor Svein Stølen og hans team.

Samtidig feirer vi på en av årets lyseste dager universitetet som institusjon – og den ubrutte linjen i universitetets historie som går helt tilbake til Alma Mater Studiorum - Universitetet i Bologna, grunnlagt 1088. Gjennom sitt maleri Alma Mater, på veggen til høyre for dere, ville Edvard Munch vise oss universitetets idé, selve kjernen i et universitet: Det akademiske fellesskapet som går ubrutt gjennom generasjoner.

Vårt eget universitets kontinuitet er kortere. I nesten 100 år klarte vi oss uten rektor inntil rektorembetet ble innført i 1907. Det føles trygt når jeg står her på scenen – og det har jeg gjort ofte de siste årene – å ha universitetets første rektor med meg. Han het Waldemar Christopher Brøgger, og han står ved høyre scenekant med det samme rektorkjedet som jeg i dag skal overrekke nyvalgt rektor Svein Stølen. Dette kjedet representerer kontinuitet, visdom og kunnskap, det symboliserer universitetets autonomi, og det *forplikter*. Kjedet forplikter den som bærer det til å tale utdanningens og den frie forskningens sak – og til å tale høyt. Brøgger mente at forskning og utdanning var spesielt viktig for et lite land som Norge. Ofte, når jeg tar på meg kjedet, går tankene til hva han skrev, allerede i 1892: «- hvert Videnskabens, Literaturens og Kunstens Størværk er for et lidet Folk som vort et langt sikrere Værn for vor Frihed og vor Selvstændighed, end baade Armeer og Kanoner og Torpedoer og Panserskibe og Fæstninger.»

Dette sitatet klinger bra, selv i dag. For universitetet skal danne fortroppene i vårt store sivilisasjonsprosjekt. Kunnskap og rasjonalitet er den motgiften vi skal brygge mot fordommer, fanatisme og ekstremisme.

Det universitetet som nå skal bringes videre av Svein Stølen og hans team, har gjennomgått store endringer de siste årene. Det har blitt et åpnere og mer synlig universitet, gjennom debatter og festivaler, gjennom åpne forelesningsserier og formidling i alle medier. Det har blitt et mer internasjonalt universitet, det har kommet på listen over de mest innovative universitetene i Europa, og det har blitt et universitet som har tatt innover seg at det viktigste vi gjør, er å utdanne godt kvalifiserte kandidater til vårt samfunn. Kvaliteten på vår utdanning har blitt en hovedprioritet.

Jeg er glad for at det nye rektorteamet tar denne prioriteringen videre.

For å holde høy kvalitet på utdanningen må vi se studentene som del av et akademisk fellesskap. Dessverre beveger verdens universiteter seg i en retning der studentene ikke lenger

behandles som del av et slikt fellesskap, men som kunder som betjener seg av universitetets tjenester. Denne uheldige utviklingen skyldes at studentene i økende grad må betale for seg, gjennom skolepenger. Når penger blir dominerende på arenaer der penger ikke hører hjemme, kan dette få alvorlige konsekvenser. Vi får segregering og redusert sosial mobilitet, vi mister perspektiver, og vi ser at universitetene blir fristet til å skåne studentene fra vanskelige og kontroversielle temaer og fra verden slik den er. Jeg er glad for at vi i vår rektorperiode har unngått innføring av skolepenger i Norge.

Høy kvalitet i utdanningen skal selvsagt være parett med høy kvalitet på grunnforskningen. Et universitet må simpelt hen være nådeløs i sin søken etter kvalitet. Med 17 prosent av den samlede bevilgningen til UH-sektoren står Universitetet i Oslo for nær halvparten av alle landets Sentre for fremragende forskning og halvparten av alle landets bevilgninger fra Det europeiske forskningsrådet (ERC). Antall Sentre for fremragende forskning og antall ERC-bevilgninger er vel det nærmeste vi kommer objektive kriterier for kvalitet i grunnforskningen. Kvalitetsmessig står vi støtt.

Som storleverandør av forskningskvalitet til det norske samfunnet er det tankevekkende at UiO har hatt den laveste budsjettveksten av alle norske høyere utdanningsinstitusjoner over den siste tiårsperioden. Skal Norge hevde seg i verdenstoppen innen forskning og høyere utdanning – og skal Norge skape den kunnskapsbasen som trengs for omstilling til en grønnere økonomi - må de statlige bevilgningene premiere dem som leverer de aller beste resultatene.

Nylig har OECD på forespørsel fra Kunnskapsdepartementet foretatt en landgjennomgang som et kunnskapsbidrag til revideringen av Langtidsplanen for forskning og høyere utdanning. En av de viktigste anbefalingene fra OECD er at det i Norge må gjøres mer for å dyrke frem fremragende forskningsmiljøer og internasjonalt ledende universiteter. Kanskje ikke helt overraskende er dette et budskap jeg som rektor ved UiO støtter helhjertet opp om.

Jeg sa innledningsvis at vi ved en rektorinaugurasjon feirer universitetets idé. Skal jeg fange universitetet i to ord så vil jeg si at det skal være et sted for *ubegrenset engasjement* – det skal være likegyldighetens antitese.

Engasjementet skal selvsagt være for det faglige, men også for det menneskelige og det menneskerettslige i det faglige. Det hører med til universitetets idé at det skal føre en kamp mot -ismer og forførende ideologier, mot dogmer og fordommer. Universitetenes forskning og utdanning skal være solid plantet i etikk og i ideen om enkeltmenneskets verdi, verdighet, og frihet.

Enkeltmenneskets frihet, frihet til å ytre seg, er selve grunnpremisset for fremskritt. Universitetet skal være arenaer der ideer og meninger yngler og møter motstand. Men motstanden fra fagfeller og fra samfunnet rundt skal være rettet mot ytringen, ikke mot friheten til å ytre den. I min rektorperiode har jeg opplevd hvor vanskelig det kan være å forklare til samfunnet i stort at taket for ytringer i et universitet skal være høyt: grensen er loven, og ikke ubehaget med å bli utfordret eller endog krenket. Selv våre grunnleggende verdier må tåle å bli utfordret. Det er på denne måten de på sikt kan overleve og styrkes.

Kort sagt: Kontroversielle holdninger må møtes med rasjonalitetens blankpussede våpen i en åpen debattarena og ikke med applaus fra meningsfeller i underjordiske ekkokamre.

Det hører også med til universitetets idé at våre forskere – gjennom ytringer og forskning basert på akademisk frihet – skal utfordre vedtatt politikk og etablerte sannheter. Nasjoner kan gå i feil retning dersom ikke deres forvaltning og institusjoner får sin kvalitet sikret gjennom kontinuerlig og konstruktiv kritikk. Noe av det mest overraskende jeg har opplevd som rektor er at selv våre egne politiske myndigheter har forsøkt å påvirke forskningen i forkant eller feiltolke den i etterkant. Den akademiske friheten har blitt satt under press i vårt eget land. Gang på gang må vi gjenta at den akademiske friheten ikke er et privilegium for de få, men et gode for de mange. Og med de mange mener jeg samfunnet i stort.

Forskningen gir oss det kartet som politikerne navigerer i. Blir kartet manipulert i forkant – ved at forskningen styres - eller manipulert i etterkant – ved at forskningsresultatene vrenses på - kan det gå riktig ille. Et samfunn er avhengig av en fordeling og forståelse av makt og roller. Denne forståelsen må ligge hos våre politikere, men selvsagt også hos våre egne forskere.

Et universitets engasjement må være ubundet av tid og sted. Dypt rotfestet i betydningen av selve ordet universitet ligger tanken om at vi skal hegne om et akademisk fellesskap som er universelt. Vi må engasjere oss også når ytringsfrihet og akademisk frihet settes under press i andre land. I løpet av de siste årene har vi måttet stå opp for den akademiske friheten i mange stater – i Tyrkia, ikke minst. Jeg er stolt av at det styret som nå går av, fant å kunne firedoble UiOs satsing på Scholars at risk. Dette betyr at vi har kunnet ta imot forskere som er forfulgt i sine egne land på grunn av de idéene og meningene de har. En av disse forskerne møtte jeg senest i går – en forsker fra Tyrkia som nå arbeider på det medisinske fakultet med de samme problemstillingene som han forsket på før han ble nødt til å forlate sitt hjemland.

Så sier mange at vi bare kan hjelpe de få. Men sannheten er at vi ved å motta de få kan hjelpe de mange. For hver forfulgt forsker eller student vi tar inn i vår egen institusjon sender vi et sterkt signal til de landene som stengte dem ute. Vi viser dem at det er fånyttes å undertrykke de kritiske og uvelkomne røster. For disse røstene kan flytte til andre institusjoner i andre land.

Sammen med Høyskolen i Oslo og Akershus, Norges Miljø- og Biovitenskapelige Universitet og flere andre samarbeidspartnere forsøker vi gjennom Akademisk Dugnad – på en så effektiv måte som mulig - å integrere kvalifiserte flyktninger i våre egne fagmiljøer og utdanningsprogrammer. For to dager siden – i semesterets siste styremøte - vedtok UiO å gi utdanningsprisen til det miljøet som har utarbeidet et gratis, nettbasert kurs i norsk språk for flyktninger. Det er slik universiteter bør engasjere seg. Det er slik vi som universitet bør arbeide for det globale akademiske fellesskapet.

«Likegyldighet er den største fare av alle.» Dette sa Elie Wiesel, i denne salen, fra denne scenen, da han i desember 1986 mottok Nobels fredspris. Som universitet, som forskere og studenter, minnes vi på at universitetet skal være likegyldighetens motsats, likegyldighetens mest nådeløse fiende. Et tydelig engasjement er en vesentlig del av universitetets idé.

Som Munch sier gjennom Solen og alle de andre maleriene i denne berømte salen: Utdanning, forskning og formidling skal trumfe uforstand.

Til slutt.

At et universitet lykkes, beror først og fremst på det daglige kvalitetsarbeidet som gjøres av den enkelte ansatte og den enkelte student – av det store fellesskapet jeg har snakket om i denne talen. Også det å lede en institusjon som UiO er noe som gjøres i et fellesskap. I åtte år har jeg fått lov til å arbeide i en institusjon der jeg hver dag har følt at vi trekker i samme retning, at vi alle inspireres av de viktige oppgavene et universitet har for vårt samfunn. Jeg har gledet meg over møtene med studentene og de daglige samtaler med fagkolleger og teknisk- administrativt ansatte, samt med betjentene som er en så viktig del av universitetets ansikt.

Styremedlemmene, dekanene og direktørene har vært sentrale for meg. Og jeg har vært ytterst privilegert ved å ha arbeidssted i 9. etasje i den bygningen vi oppkalte etter en av våre flotteste rektorer, Lucy Smith. Niende etasje er et sted ingen forlater før han har fått merke av den. Der koker det av kompetanse, entusiasme og idéer.

Selvsagt må jeg rette en spesiell takk til den nærmeste ledelsen, til universitetsdirektøren og assisterende universitetsdirektør og til dem som har vært prorektorer og viserektorer i første og annen periode. Det har vært fantastisk å arbeide med dere. Det vi har fått til, har vi fått til som team. Jeg vil savne dere alle.

Mine sønner Trygve og Erland og min samboer Reidun har akseptert at de i åtte år har måttet være medlemmer av en storfamilie på over 30 000 mennesker. Jeg tror de rett og slett har trivdes i denne storfamilien som UiO er. Takk til min familie for at jeg har fått lov til å være rektor med hud og hår.